

Äitien työaikamallit Euroopassa

Milla Salin

Minä synnyin vuonna 1977. Kaksi kuukautta syntymäni jälkeen äitini palasi töihin. Hoidostani vastasi ensin isä, ja sen jälkeen hoito järjestyi eripituisina periodeina tätini hoivissa, päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Vuonna 2007 minulle syntyi lapsi. Vajaa vuosi lapsen syntymän jälkeen palasin töihin. Ensin lapsen kanssa kotiin jäi isä, ja sen jälkeen lapsi aloitti kunnallisessa päiväkodissa.

Edellinen esimerkki kertoo kahden sukupolven äitien työssäkäynnin malleista, kun perheessä on pieni lapsi. Tarinasta löytyy myös piirteitä, jotka kuvaavat yleisemminkin äitien työssäkäyntimalleja Suomessa eri aikoina. Lisäksi tarina heijastelee tilanteita, joita äidit kohtaavat kaikissa Euroopan maissa miettiessään omaa työssäkäyntiään ja sen mahdollisuuksia.

Mielenkiintoinen kysymys onkin, miten äitien työssäkäynnin mallit muotoutuvat? 1970-luvun lopun lastenhoitoratkaisut ilmentävät hyvin sitä, että tuohon aikaan Suomen päivähoitojärjestelmää oltiin vasta kehittämässä, minkä takia vanhemmat joutuivat tasapainoilemaan erilaisten hoitojärjestelyjen välillä. Tässä mielessä nykypäivän äitien tilanne on ”helpompi”, sillä kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on Suomessa subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan.

Monessa muussa Euroopan maassa äitien tilanne on kuitenkin vielä 2000-luvullaakin päivähoidon osalta vastaavanlainen kuin 1970-luvun Suomessa. Pohjoismaita lukuun ottamatta monissa maissa esimerkiksi päivähoiton tarjonnassa on ongelmia: päivähoito-

paikkoja ei ole tarjolla tarpeeksi, päivähoitoa on tarjolla vain osa-aikaisesti ja / tai päivähoidon kustannukset ovat niin korkeat, ettei äidin ole taloudellisesti kannattavaa mennä palkkatöihin (Kangas & Rostgaard 2007; Esping-Andersen 2009; Plantenga & Remery 2009). Huomattavaa tietenkin on, että puutteellista julkista tai yksityistä päivähoitojärjestelmää saattaa olla korvaamassa monet muunlaiset hoitojärjestelyt: isovanhemmat, muut sukulaiset, ystävät tai vaikkapa yksityisesti palkattu lastenhoitaja, joka monesti on ulkomaa-laistaustainen maahanmuuttaja (Lewis 2009; Robila 2011).

Äitien työssäkäynnin historia ja tilanne 2010-luvulla

Miten Suomessa sitten on päädytty nykyisen kaltaiseen tilanteeseen äitien työssäkäynnin suhteen? Itselleni – ja ehkä myös joillekin lukijoille – ensimmäinen mielikuva perinteisestä suomalaisesta perheestä muodostuu vanhojen suomalaisten elokuvien kautta: tällaisia ovat esimerkiksi Niskavuoren perhe tai Suomisen perhe. Näillä mielikuvilla ei kuitenkaan välttämättä ole paljonkaan totuus pohjaa todellisuuden kanssa. Esimerkiksi Suomisen perhe oli 1940-luvun Helsingissä asustava keskiluokkainen perhe, joka koostui työssäkäyvistä isästä, kotiäidistä, kolmesta lapsesta ja kotiapulaisesta. Tosiasiassa tällainen perhemalli on ollut Suomessa pikemminkin poikkeus kuin sääntö.

Suomessa naisten ja äitien työssäkäynnillä on nimittäin poikkeuksellisen pitkät ja vahvat perinteet, jotka johtavat juurensa jo maatalousyhteiskunnan ajoille. Tästä syystä esimerkiksi Birgit Pfau-Effinger (2004; 2006) on tutkimuksissaan todennut, että niin sanottu mieselättäjä-malli, jossa miehen vastuulla on työssäkäynti ja perheen toimeentulosta vastaaminen naisen hoitaessa perheeseen ja kotiin liittyvät velvollisuudet, kuten lasten hoidon, ei koskaan noussut Suomessa vallitsevaksi perhemalliksi.

Suomi säilyi verrattain myöhään maatalousvaltaisena yhteiskuntana, jossa miehet ja naiset, isät ja äidit, työskentelivät maatilan töissä rintarinnan. Sirkka-Liisa Ranta (2012) on teoksessaan ”Naisten työt” tarkastellut naisten tekemää työtä ja sen muutoksia vuodesta 1860 aina 1960-luvulle asti. Hänen mukaansa maatilan hoidossa oli selvästi eroteltu naisten ja miesten työt. Oleellista kuitenkin oli, että molempien tekemiä töitä pidettiin maatilan toiminnan näkökulmasta lähes yhtä tärkeinä. Lisäksi molempien työpanosta tarvittiin perheen elannon turvaamiseen, eikä monissakaan perheissä ollut taloudellisesti mahdollista ”vapauttaa” naisia maatilan tehtävistä lapsia hoitamaan. Näkemys lapsen tarvitsemasta hoivasta olikin hyvin oleellinen tekijä, joka osaltaan mahdollisti naisten osallistumisen työntekoon. Tuohon aikaan lapsia ei varsinaisesti hoidettu kovinkaan pitkään, vaan he kulkivat mukana naisten ja miesten tehdessä töitä. Tullessaan tarpeeksi vanhoiksi lapset olivat ensin apureina naisten tekemissä töissä, ja hieman vanhempina pojat siirtyivät mukaan miesten töihin. Naisten side työntekoon ei heikentynyt teollistumisenkaan myötä, vaan naisten tekemä työ siirtyi maataloudesta palkkatyöhön. Tämä ei kuitenkaan muuttanut työntöön sukupuolista segregatiota, vaan tiettyjen työtehtävien katsottiin olevan erityisen hyvin naisille sopivia. Niitä löytyi esimerkiksi tekstiili- ja elintarviketeollisuudesta sekä sairaanhoito- ja opetusosalta.

Entä mikä on äitien työssäkäynnin tilanne 2010-luvun Suomessa? Tilastokeskuksen (2014) mukaan toukokuussa 2014 suomalais-

ten naisten työllisyysaste oli 68,5 ja miesten 69,2 prosenttia. Eroa naisten ja miesten välillä on siis alle yksi prosenttiyksikkö. Vastaavasti 20–54-vuotiaasta väestöstä – eli niistä, joiden joukosta todennäköisimmin löytyy myös äitejä ja isiä – miesten työllisyysaste oli jonkin verran yli 80 prosenttia, kun se naisilla jäi hieman alle 80 prosenttiin. Tämänkään ikäisten naisten ja miesten työssäkäynnin yleisyydessä ei siis näytä olevan merkittäviä eroja. Vertailukohtana todettakoon, että Eurostatin (2014) mukaan naisten työllisyysaste lähes vastaavanikäisestä väestöstä on esimerkiksi Espanjassa 61 ja Irlannissa 65 prosenttia eli selvästi Suomea alhaisempi. Ruotsi toki kiilaa tässäkin asiassa Suomen ohi, 25–64-vuotiaiden naisten työllisyysasteen ollessa peräti 82 prosenttia.

Voidaankin todeta, että tilastojen valossa naisten ja miesten erot työssäkäynnin suhteen ovat nykypäivän Suomessa verrattain pienet. Voisi jopa nostaa esille kysymyksen sukupuolen merkityksestä ylipäänsä: onko edes perusteltua olettaa, että naisten ja miesten, tai äitien ja isien, työssäkäynnissä olisi jotain eroja? Akateemisessa mielessä kysymyksen voi kääntää tarpeellisuudeksi tutkia esimerkiksi äitien työssäkäyntiä.

Äitien työssäkäynti yhteiskunnallisen keskustelun kohteena

Äitien työssäkäynnin historiasta ja nykytilanteesta huolimatta julkinen keskustelu äitien työssäkäynnin muodoista ryöpsähtää säännöllisin väliajoin hyvinkin kiihkeäksi väittelyksi. Yksi viimeisimmistä esimerkeistä löytyy politiikan kentältä. Elokuussa 2013 Suomen silloinen hallitus pääministeri Jyrki Kataisen johdolla aloitti niin sanotun rakenneuudistuksen valmistelun. Rakenneuudistukseen liittyi myös muutosehdotuksia äitien työssäkäyntiä koskettavista uudistuksista. Erityisesti on syytä mainita kotihoidontukeen suunnitellut muutokset eli kotihoidontuen jyvittäminen molempien vanhempien kesken.

Kyseinen uudistus olisi koskettanut nimenomaan äitejä, sillä yhä edelleen perhevapaiden – ja erityisesti kotihoidontuen – käyttäjistä valtaosa on äitejä. Kelan (2014) tilastot osoittavat, että vuonna 2013 kotihoidontuen käyttäjistä noin 94 prosenttia oli naisia, miesten osuuden jäädessä noin kuuteen prosenttiin. Tilastoista näkyy lisäksi, että miesten osuus käyttäjistä on pysynyt suhteellisen muuttumattomana, sillä vuonna 1998 kotihoidontuen käyttäjistä miehiä oli noin viisi prosenttia. Miesten osuus on siis kasvanut 15 vuodessa yhdellä prosenttiyksiköllä. Tässä suhteessa Suomen tilanne on hyvin samankaltainen kuin muissakin Euroopan maissa, eli naiset ovat perhevapaiden pääasiallisia käyttäjiä (Gornick & Meyers 2003; Lewis 2009; Salmi, Lammi-Taskula & Närvi 2009).

Suomen silloinen hallitus perustelikin kotihoidontuen muutostarvetta kahdella tavoitteella: sillä pyritään toisaalta lisäämään äitien työssäkäyntiä, toisaalta tukemaan lasten hoidon tasapuolisempaa jakautumista äitien ja isien välillä. Uudistusehdotus kirvoitti vilkasta keskustelua niin opposition, tutkijoiden, median edustajien kuin tavallisten kansalaistenkin keskuudessa siitä, onko kotihoidontuen jyvittäminen oikea keino edistää kumpaakaan hallituksen mainitsemista tavoitteista. Lukuisissa puheenvuoroissa nostettiin keskusteluun esimerkiksi seuraavia asioita: puututaanko uudistuksella liikaa perheiden valinnan vapautteen siitä, kuka lasta hoitaa; käyttäisivätkö isät heikosti kompensoitua kotihoidon tukea; kuinka paljon uudistus loppujen lopuksi nostaisi naisten työllisyysastetta; löytyisikö nykyisessä taloudellisessa tilanteessa työmarkkinoille palaaville naisille edes töitä; entä tuotaisiinko lapset aiempaa nuorempina päivähoitoon, ja millaisia seurauksia tällä olisi päivähoitojärjestelmälle ja lasten kehitykselle?

Kotihoidontuen uudistusehdotuksesta käyty keskustelu nostaa esiin aiheellisen kysymyksen siitä, miksi äitien työssäkäynti yhä edelleen saa aikaiseksi näin vilkasta argumentointia, vaikka äitien työssäkäynti ei ole Suomessa erityisen uusi ilmiö. Yksi selitys tä-

hän saattaa olla muutos, joka on tapahtunut siinä, millaiseksi hyvä lapsuus, vanhemmuus ja äitiys nyky-yhteiskunnassa nähdään. Siinä, missä maatalousyhteiskunnassa lapset kulkivat töitä tekevien vanhempiensa mukana, 2000-luvulla omaa vanhemmuuttaan voi tuottaa esimerkiksi lukuisten erilaisten ideologioiden kautta. Anu Silfverbergin (2013) kirjasta ”Äitikortti” on löydettävissä esimerkiksi seuraavat vanhemmuustyypit: vaistovanhemmat, kiintymysvanhemmat, ekovanhemmat, perhepetiläiset, bränditietoiset, taaperoimetäjät, kantoreppukulttilaiset, kestovaippailijat ja kantoliinailijat.

Vaikka nämä eri vanhemmuustyypit pohjaavat osittain erilaisiin ideologioihin, niistä on löydettävissä myös yhteisiä piirteitä. Tällainen on esimerkiksi ehdottomuus oikeasta tavasta toimia: oman ideologian mukainen toiminta – liittyy se sitten synnyttämiseen, imettämiseen, lapsen kantamisen apuvälineisiin tai siihen, kenen tulisi hoitaa lasta ennen kouluaikaa – nähdään ainoana oikeana tapana toimia kaikkien muiden mahdollisten tapojen ollessa vääriä. Yhteistä on myös se, että vanhemmuuden toteuttaminen pelkistyy pääsääntöisesti äidin vastuulle, ja äidin tulisi olla se henkilö, joka ensisijaisesti hoitaa lasta kotona.

Riitta Jallinoja (2006) käyttää termiä ”familistinen käänne” kuvaamaan perheen merkityksen muutosta. Hänen mukaansa Suomessa on havaittavissa 1990-luvun puolesta välistä jatkunut perheen ja yhteisöllisyyden korostus. Äitien työssäkäynnin osalta yksi familismin keskeisin pilari on kotiäitien korostaminen. Familismin nousun myötä lapsen hoitaminen kotona äidin toimesta on enenevässä määrin tullut osaksi hyvän vanhemmuuden määrittelyä: hyvä äiti hoitaa lapsensa kotona vähintään siihen asti, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta.

Kansainvälisestä näkökulmasta katsottuna Suomessa käytävä keskustelu äitien työssäkäynnistä ei ole kuitenkaan mitenkään poikkeuksellista. Myös monissa muissa Euroopan maissa hallitukset tavoittelevat Suomen tapaan naisten ja äitien työssäkäynnin lisäämistä. Tämä näkyy hyvin vaikkapa Euroopan

unionin harjoittamassa politiikassa. Yksi EU:n keskeisistä tavoitteista on saada 75 prosenttia työikäisistä naisista ja miehistä töihin vuoteen 2020 mennessä. Koska monissa maissa miesten työllisyysasteet jo nykyisellään hipovat 75 prosenttia, on tavoitteen saavuttamiseksi korostettu erityisesti naisten ja äitien työssäkäynnin merkitystä. (EU 2013.)

Mielenkiintoinen seikka on tietysti se, miksi äitien saaminen mukaan työmarkkinoille on ylipäänsä noussut niin tärkeäksi tavoitteeksi? Joissain maissa kun ei ole kulunut montaakaan vuosikymmentä siitä, kun naimisissa olevien naisten työssäkäyntiä rajoitettiin lain voimalla. Esimerkiksi Irlannissa vielä 1970-luvun alussa naimisissa olevat naiset eivät voineet toimia kaikissa julkisissa viroissa tai olla pankissa töissä. (Therborn 2004.)

Syitä äitien työssäkäynnin lisäämiselle on luonnollisesti monia ja osa vaihtelee maittain. Monet syistä on kuitenkin löydettävissä lähes päivittäin niin uutisissa kuin poliitikkojen puheissakin. Ensinnäkin talouskasvun ja kilpailukyvyyn parantaminen edellyttävät sitä, että valtaosa väestöstä tekee töitä. Toiseksi kasvavan vanhusväestön hoivasta huolehtiminen sekä hyvinvointivaltion ylläpitäminen edellyttävät, että mahdollisimman suuri osa väestöstä osallistuu yhteisten kustannusten jakamiseen verotulojen kautta. Lisäksi äitien työssäkäynnin nähdään vähentävän lapsiperheiden köyhyysriskiä ja lisäävän sukupuolten välistä tasa-arvoa työmarkkinoilla. (Björnberg 2006; Lewis 2009; Plantenga & Remery 2009.)

Näkökulma, joka toisinaan unohtuu keskusteluissa äitien työssäkäynnistä, liittyy äitien tekemään työaikaan. Miksi tehdyllä työajalla sitten on merkitystä? Siksi, että työajalla on yllättävän monia – erityisesti taloudellisia – vaikutuksia. Ehkä itsestään selvin asia on palkka. Yleisesti ottaen työaika on sidoksissa palkkaan siten, että mitä pidempi työaika on, sitä korkeampi on myös palkka. Lisäksi Suomessakin monet sosiaalietuudet ovat ansiosidonnaisia eli riippuvaisia palkasta, ja sitä kautta välillisesti myös työajasta. Työajan ehkä kauaskantoisin vaikutus liittyy eläkkeeseen,

joka myös määräytyy aiempien ansioiden pohjalta.

Mutta miksi työaika on erityisen oleellista juuri äitien kohdalla? Siksi, että lähes kaikissa maissa esimerkiksi osa-aikatöiden tekeminen on huomattavasti yleisempi työssäkäynnin muoto naisilla kuin miehillä. Eurostatin (2014) tilastot paljastavat, että esimerkiksi vuonna 2013 Isossa-Britanniassa ja Saksassa työssäkäyvistä naisista yli 40 prosenttia työskenteli osa-aikaisesti, kun taas miehistä osa-aikaisesti työskenteli noin 10 prosenttia. Suomessa, jossa osa-aikatöiden tekeminen ylipäänsä on hieman harvinaisempaa, naisista osa-aikatöitä teki 19 ja miehistä yhdeksän prosenttia. Euroopan maiden välillä näyttää siis olevan suuria eroja sen suhteen, millaista roolia osa-aikatyö naisten työssäkäynnissä näyttää. Tilanteen voisi olettaa olevan samankaltainen myös äitien työssäkäynnin suhteen.

Oleellista työajasta puhuttaessa on kuitenkin myös se, kuinka paljon ihminen itse haluaa tehdä töitä. Vaikka olisikin taloudellisesti ”järkevämpää” tehdä kokopäiväistä työtä, saattaa olla monia syitä sille, miksi esimerkiksi osa-aikatyö nähdään itselle parempana vaihtoehtona. Äitien kohdalla tällaisia syitä saattaa olla vaikkapa lastenhoitoon liittyvät kysymykset. Toki pohdinnan arvoinen asia on se, että jos äiti työskentelee osa-aikaisesti siksi, että kokopäiväistä päivähoitoa ei ole tarjolla, niin onko tällaisessa tilanteessa kyse äidin omasta valinnasta vai olosuhteiden pakosta. Tai vastaavasti, jos äiti työskentelee kokopäiväisesti esimerkiksi taloudellisen pakon sanelemana.

Eräänlaisena johtopäätöksenä voidaan perustellusti todeta, että sukupuoli ja vanhemmuus ovat edelleen 2010-luvulla hyvin merkittävässä asemassa ihmisten työssäkäyntiin ja työaikoihin liittyvissä kysymyksissä niin meillä Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Voidaan myös väittää, että äitien työssäkäyntiin liittyvät kysymykset eivät ole vain yksittäisten perheiden sisällä tehtäviä, esimerkiksi arvoihin liittyviä valintoja, vaan näillä valinnoilla on myös kauaskantoisia ja merkittäviä

vaikutuksia äideille itselleen, heidän perheilleen ja koko yhteiskunnalle. Perhe ja työelämä ovat myös vahvasti riippuvaisia toisistaan. Salla Toppinen-Tanner ja Helena Hiila-O'Brien (2014) tiivistivät tämän riippuvuuden osuvas-ti Turun Sanomissa elokuussa 2014 julkaistussa aliossaan: perheet tarvitsevat työtä ja työelämä tarvitsee perheellisiä.

Äitien toivotut ja todelliset työaikamallit

Äitien työssäkäynnin yksilöllisten ja yhteiskuntapoliittisen merkityksen ja vaikutusten takia onkin tärkeää, että näitä kysymyksiä tarkastellaan myös akateemisen tutkimuksen piirissä. Omassa väitöskirjassani olen tarkastellut äitien toivottuja ja todellisia työaikoja sekä työaikatoueiden ja todellisuuden välistä suhdetta 22 Euroopan maassa. Selvitän tutkimuksessani, millaisia työssäkäynnin malleja eri Euroopan maista löytyy ja mitkä tekijät selittävät äitien työajoissa havaittuja eroja.

Tutkimukseni tulokset paljastavat, että Euroopan maiden välillä on havaittavissa suuria eroja äitien työssäkäynnin suhteen. Toivottuja ja todellisia työaikoja voidaan havainnollistaa niin sanottujen työaikamallien kautta, jotka kuvaavat eri työaikamuotojen tärkeyttä kussakin maassa. Tulokset osoittavat myös, että äitien työaikamallit muovautuvat monien eri tekijöiden ristipaineessa: Miten lasten päivähoitoa tarjolla? Millaisia taloudel-

lisiä motiiveja työssäkäynnille on? Millaisia töitä työmarkkinoilla on tarjolla? Miten äitien työssäkäyntiin suhtaudutaan, ja millainen työssäkäynnin rooli äideille yhteiskunnassa ylipäänsä nähdään hyväksyttävänä? Näiden niin sanottujen maatason tekijöiden lisäksi äidit ovat maiden sisällä erilaisissa tilanteissa vaikkapa koulutuksen, lasten iän ja lukumäärän kuin omien toiveiden ja sukupuolirooleja koskevien asenteidenkin suhteen.

Huomionarvoista on myös se, että samanlainen työssäkäynnin malli voi olla eri maissa tulosta eri tekijöistä, tai sama tekijä voi vaikuttaa äitien työssäkäyntiin eri tavoin eri maissa. Lisäksi tulosten pohjalta havaitaan se, että äitien työssäkäynnin yleisyys ja äitien tekemä työaika ovat osittain erillisiä ilmiöitä. Niinpä kattavamman kuvan saamiseksi äitien työssäkäynnistä tuleekin ehdottomasti huomioida molemmat näkökulmat: se ollaanko töissä vai ei, ja jos ollaan, niin kuinka paljon töitä tehdään.

Lectio praecursoria

Milla Salinin sosiaalipolitiikan alaan kuuluva väitöskirja *Opportunities, constraints and constrained opportunities – A study on mothers' working time patterns in 22 European countries* tarkastettiin Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa 22.8.2014. Finnish Yearbook of Population Research XLIX 2014 Supplement.

Kirjallisuus

- Björnberg, U. (2006) Paying the costs of children in eight North European countries: ambivalent trends. Teoksessa J. Lewis (toim.) *Children, changing families and welfare states*. Cheltenham: Edward Elgar, 90–109.
- Esping-Andersen, G. (2009) *The incomplete revolution. Adapting to women's new roles*. Cambridge: Polity Press.
- EU (2013) *Inclusive growth – a high-employment economy delivering economic, social and territorial cohesion*. [online]. <URL:http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/inclusive-growth/index_en.htm>. Luettu 5.11.2013.
- Eurostat (2014) *Database on employment and unemployment (LFS)*. [online]. <URL:http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database>. Luettu 1.7.2014.
- Gornick, J. C. & Meyers, M. K. (2003) *Families that work. Policies for reconciling parenthood and employment*. New York: Russell Sage Foundation.
- Jallinoja, R. (2006) *Perheen vastaisku: familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kangas, O. & Rostgaard, T. (2007) Preferences or institutions: Work-family life opportunities in seven European countries. *Journal of European Social Policy* 17 (3), 240–256.
- Kela (2014) *Tilasto lastenhoidon tuista*. [online]. <URL:http://www.kela.fi/tilastot-aiheittain_tilasto-lastenhoidon-tuista>. Luettu 1.7.2014.
- Lewis, J. (2009) *Work-family balance, gender and policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Pfau-Effinger, B. (2004) *Development of culture, welfare states and women's employment in Europe*. Aldershot: Ashgate.
- Pfau-Effinger, B. (2006) *Cultures of childhood and the relationship of care and employment in European welfare states*. Teoksessa J. Lewis (toim.) *Children, changing families and welfare states*. Cheltenham: Edward Elgar, 137–153.
- Plantenga, J. & Remery C. (2009) *The provision of childcare services. A comparative review of 30 European countries*. European Commission's Expert Group on Gender and Employment Issues (EGGE). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Ranta, S.-L. (2012) *Naisten työt. Pitkiä päiviä, arkisia askareita*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Robila, M. (2011) *Assessing family policies around the world: a focus on Eastern Europe*. United Nations Department for Economic and Social affairs (UNDESA). United Nations Expert Group Meeting in New York 1–3 June 2011.
- Salmi, M., Lammi-Taskula, J. & Närvi, J. (2009) *Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. Työ ja yrittäjyys 24/2009*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja.
- Silfverberg, A. (2013) *Äitikortti. Kirjoituksia lisääntymisestä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Therborn, G. (2004) *Between sex and power. Family in the world, 1900–2000*. London: Routledge.
- Tilastokeskus (2014) *Työvoimatutkimuksen keskeisimmät tunnusluvut sukupuolen mukaan 2013/05–2014/05*. [online]. <URL:http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2014/05/tyti_2014_05_2014-06-24_tau_001_fi.html>. Luettu 1.7.2014.
- Toppinen-Tanner, S. & Hiila-O'Brien, H. (2014) *Perheet tarvitsevat työtä – ja työelämä perheellisiä*. *Alio Turun Sanomissa* 3.8.2014.